



# Wsparcie dla nauczycieli i rodziców dzieci wielojęzycznych na przykładzie projektu *Multilingual Families*

Adam Krzysztof Gogacz

5 listopada 2014 r. w Społecznej Akademii Nauk w Łodzi odbyła się międzynarodowa konferencja *Rodziny wielojęzyczne – językowy skarb Europy*, wieńcząca dwuletni projekt sześciu organizacji z różnych krajów Europy. W założeniu konferencja miała charakter szkoleniowy dla nauczycieli, przerodziła się jednak w swoiste miejsce spotkania i dyskusji wszystkich osób zaangażowanych w problematykę wielojęzyczności.

**W** konferencji wzięło udział ponad 80 osób. Honorowy patronat nad wydarzeniem objęła Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, a patronat medialny sprawowało czasopismo „Języki Obce w Szkole”. Wśród zaproszonych prelegentów pojawili się specjaliści z Polski i innych krajów UE, a ich wystąpienia wzbogacone zostały o prezentacje przedstawicieli rodzin wielojęzycznych. Po sesji panelowej uczestnicy mieli możliwość wzięcia udziału w warsztatach prowadzonych przez doświadczonych specjalistów (partnerów projektu) z Austrii, Hiszpanii, Niemiec, Czech, Wielkiej Brytanii i Polski (m.in. na temat wykorzystania muzyki i nagrań wideo w motywowaniu dzieci, stosowania materiałów projektu i zasobów online w celu wspierania wielojęzyczności w szkole oraz kwestii dotyczących nauki i mitów w kontekście wielojęzyczności).

W konferencji wzięli udział rodzice dzieci wielojęzycznych, naukowcy, nauczyciele, dyrektorzy szkół, a także przyszli nauczyciele. Konferencja umożliwiła wymianę doświadczeń

oraz skierowała uwagę na konieczność stałego propagowania wielojęzyczności i korzyści z niej wypływających. Wielojęzyczność bowiem stanowi czynnik wspierający rozwój poznawczy dzieci, otwiera także wiele możliwości rozwoju kariery, poszerza spojrzenie na świat i wielość kultur w nim funkcjonujących, powoduje, iż akceptacja dla innych kultur staje się czymś naturalnym. Wielojęzyczność jest także przedmiotem wielu badań, prowadzonych na gruncie językoznawstwa, glottodydaktyki, psycholingwistyki, pedagogiki, psychologii, a nawet biologii. Konferencja uzmysłowiła, że wielojęzyczność nie jest niszowym problemem dotyczącym pewnego niewielkiego odsetka społeczeństwa, ale towarzyszy nam wszędzie. Dlatego spotkania skupiające wszystkie środowiska zaangażowane w prace związane z wielojęzycznością są bardzo potrzebne.

Szczegółowe informacje o projekcie i konferencji można znaleźć na wskazanych poniżej stronach internetowych. W dalszej części artykułu prezentujemy obszerniejszy opis działań prowadzonych w projekcie *Multilingual Families*: <http://www.multilingual-families.eu/>.



Wychowywanie dzieci w wielojęzyczności staje się dziś nie tylko najłatwiejszym sposobem na naukę języka obcego (we wczesnym okresie rozwoju dziecka nauka języka ma charakter naturalnego procesu, jest zatem dużo łatwiejsza od późniejszego przyswajania języka jako obcego), ale często koniecznością wynikającą z wielu przyczyn, jak np. ze znalezienia się w obcym środowisku w wyniku migracji czy z faktu urodzenia się w rodzinie wielokulturowej. W dobie globalizacji oraz masowej migracji sytuacje takie są coraz częstsze. Wielojęzyczność nie musi jednak stanowić problemu ani dla dzieci, ani dla rodzin, pod pewnymi wszakże warunkami, z których najważniejszym jest wsparcie dla rodziców wychowujących dzieci w środowisku wielojęzycznym. Przykładem takiego działania jest projekt europejski pod nazwą *Multilingual Families*.

Dla małego dziecka uczenie się dwóch języków jednocześnie nie jest trudne. Zamiast przyswajania jednego języka, przyswaja dwa naraz. Aby jednak taki proces mógł stać się faktem, potrzebna jest wiedza rodziców. Należy pomóc rodzicom, by mieli świadomość dotyczącą procesów przyswajania przez dziecko więcej niż jednego języka oraz wynikających z tego konsekwencji. Innymi słowy, chodzi tu o wiedzę rodziców na temat tego, jak i kiedy zacząć wychowywanie dziecka w wielojęzyczności oraz jakie będą tego skutki. A te są ze wszech miar dla dziecka pozytywne.

Dziecko wychowane w wielojęzyczności wykazuje lepsze umiejętności myślenia analitycznego. Myślenie bowiem jest procesem wewnętrznej komunikacji, która uwarunkowana jest językiem. Ten zaś, poprzez struktury gramatyczne czy semantyczne, determinuje zarówno sposób myślenia, jak i jego treść (Whorf 2002). Dlatego też można z powodzeniem postawić tezę, iż im więcej tych struktur przyswoimy, tym więcej będziemy mieli możliwości zarówno dokładnego przemyślenia danego problemu, jak i „ubrania” go w odpowiednie słowa i struktury komunikacyjne.

Kolejnym atutem wiążącym się z wielojęzycznością jest rozumienie większej liczby kultur. Język bowiem jest jednym z podstawowych elementów wiedzy kulturowej, czyli pomaga poznać zasady pozwalające na włączenie się w jej nurt. Dziecko, które mówi wieloma językami, bez trudu zrozumie kulturę, której językiem się w danej chwili posługuje, będzie umiało się w niej odnaleźć, zaadaptować ją jako własną. Tym samym stanie się bardziej tolerancyjne, otwarte, będzie bardziej

elastyczne w zetknięciu z innymi kulturami, nawet gdy będą to kultury inne od tych, których języki zna.

Wynikające z tego korzyści przekładają się później na lepsze dostosowanie do wymagającego rynku pracy, na którym znajomość nie tylko wielu języków, ale również wielu kultur, jest niewątpliwym atutem.

W wychowaniu dziecka w środowisku wielojęzycznym mogą pojawić się również pewne wątpliwości, a nawet zagrożenia związane z nieumiejętnym wprowadzaniem więcej niż jednego języka. Wątpliwości dotyczą najczęściej obiegowych mitów. Prawdą jest natomiast, że istnieją w zasadzie tylko dwie potencjalne wady wychowania w wielojęzyczności, choć mają one charakter przejściowy i nie występują w każdym przypadku:

1. Późniejsze wystąpienie mowy. Chociaż nie ma na to dowodów naukowych, wielu rodziców uważa, że dzieci wielojęzyczne zaczynają mówić z trzy-, a nawet sześciomiesięcznym opóźnieniem w stosunku do dzieci jednojęzycznych w tym samym wieku. Czasem argumentuje się, że dziecku może zajmować więcej czasu nauczenie się dwóch lub więcej systemów językowych, ponieważ ma ono do nauczenia się dwa razy tyle słów. Nawet jeśli przyjmiemy taką wersję, rozsądnie jest uznać, że te sześć miesięcy to niewielka cena za zdolność wypowiedzania się w dwóch lub trzech językach.
2. Mieszanie języków. Dzieci mogą przechodzić przez pewne okresy mieszania dwóch języków i zapożyczania słownictwa z jednego języka do wyrażania myśli w tym drugim, czasem nawet w obrębie jednego zdania. Problem ten pojawia się, ponieważ słownictwo dotyczące pewnych dziedzin może istnieć w jednym języku, a w innym nie. Albo słowa z jednego języka mogą przekazywać komunikat, który nie jest łatwo przetłumaczyć na inny język. Należy jednak zauważyć, że rozdzielanie tych dwóch języków następuje stopniowo. Dzieci mogą również eksperymentować z dwoma językami do tworzenia „efektów specjalnych” lub wyrażania się w konkretnych sytuacjach. Na przykład jeden język może być uważany za mniej formalny i być wykorzystywany w celu uzyskania informacji o wydarzeniach związanych z domem i rodziną, inny natomiast język będzie traktowany jako bardziej formalny i będzie służył do komunikacji poza domem. Bywa, że jeden język używany jest częściej niż inne. Ten

## Wychowywanie wielojęzyczne jest dodatkowym wysiłkiem dla rodziców. Nauka wielojęzycznego dziecka wymaga zaangażowania i czasu, tak jak w przypadku nauki gry na instrumencie – nie można oczekiwać, że uczący się zostanie wirtuozem w kilka tygodni.

efekt jednak mija z czasem i dziecko doskonale potrafi rozróżnić jeden język od drugiego i „przestawiać się” z jednego na drugi. Zwykle mieszanie języków zanika w wieku około 4-5 lat (Baker 2000).

Wychowywanie wielojęzyczne jest dodatkowym wysiłkiem dla rodziców. Nauka wielojęzycznego dziecka wymaga zaangażowania i czasu, tak jak w przypadku nauki gry na instrumencie – nie można oczekiwać, że uczący się zostanie wirtuozem w kilka tygodni.

Jest to długotrwałe inwestowanie w dziecko. Rodzice powinni zrobić wszystko, aby zapewnić dziecku wystarczającą ekspozycję na język, dodatkowe zachęty, z zachowaniem spójnych zasad językowych, a w niektórych przypadkach nawet zmiany języka używanego dotychczas w rodzinie. Również współdziałanie ze środowiskiem szkolnym, gdyż brak działań równoległych w dwóch najważniejszych środowiskach wychowawczych może zniweczyć wysiłki podejmowane w jednym z nich. Dlatego zarówno rodzicom, jak i nauczycielom potrzeba wiedzy i umiejętności, które stanowiłyby odpowiedź na najbardziej realne problemy. Wydaje się, że doskonałym przykładem takiego wsparcia będzie efekt projektu międzynarodowego *Multilingual Families – Rodziny wielojęzyczne*. Projekt, finansowany ze środków Komisji Europejskiej w ramach programu „Uczenie się przez całe życie” (*Lifelong Learning Programme*), został zapoczątkowany z inicjatywy Społecznej Akademii Nauk w grudniu 2012 r., ale działalność

międzynarodowego konsorcjum rozpoczęła się w styczniu 2013 r. Konsorcjum, oprócz Społecznej Akademii Nauk, która jest jedną z największych niepublicznych szkół wyższych w Polsce, składa się z pięciu partnerów z: Wielkiej Brytanii, Austrii, Niemiec, Czech i Hiszpanii, przy czym partnerzy w projekcie to rozmaite instytucje zajmujące się problematyką wielojęzyczności z różnych punktów widzenia. Taki układ partnerstwa gwarantuje kompleksowe, wieloaspektowe podejście do problemu. Akademia bowiem, jako szkoła wyższa, ma doświadczenie naukowo-badawcze, gwarantujące doskonałą podbudowę teoretyczną. Partnerzy z Czech to szkoła językowa, która ma długoletnie doświadczenie lingwistyczne i dydaktyczne, zwłaszcza w pracy z dorosłymi. Z Wielkiej Brytanii biorą udział instytucje edukacyjne, które, podobnie jak Czesi, mają doświadczenie praktyczne w nauczaniu języków. Partnerzy zaś niemieccy i austriaccy, to, co prawda, również instytucje edukacyjne, ale na co dzień pracujące w środowiskach imigrantów, gdzie, oprócz kwestii typowo dydaktycznych, istotne są także rozwiązania o charakterze kulturowym i społecznym. Tak więc rozmaite doświadczenia partnerów są gwarancją kompleksowego podejścia do tematu.

Grupa docelowa to trzy środowiska: dzieci, rodzice i nauczyciele. Przy tym, z uwagi na fakt, iż o wychowaniu wielojęzycznym można mówić w zasadzie jedynie do wieku wczesnoszkolnego, założono, że w przypadku grupy dziecięcej przyjmuje się cezurę 10. roku życia. Z uwagi na specyfikę rozwojową podzielono dzieci na grupę do 6 lat oraz od 7 do 10 lat. Dla dzieci przygotowano materiał multimedialny zachęcający do uczenia się języków pod hasłem: *Mówienie wieloma językami jest frajdą!* Oczywiście, z uwagi na podział na dwie grupy wiekowe, do każdej grupy dostosowano odpowiedni materiał.

Dla nauczycieli przewidziano trzy zbiory materiałów. Pierwszy to zestaw pytań, które zwykle rodzice zadają nauczycielom w kwestii wielojęzyczności. Odpowiedzi na te pytania są proste, przystępne, tak aby rodzice mieli satysfakcję z odpowiedzi, niezależnie od swojej wiedzy pedagogicznej. Druga część to krótkie wyjaśnienia teoretyczne. Przygotowano materiały pozwalające na lepsze i głębsze zrozumienie problematyki przyswajania języków, w szczególności dla tych nauczycieli, którzy nie są filologami. Wreszcie zasadniczą część materiałów dla nauczycieli zawiera zestaw 26 ćwiczeń, które mogą być wykorzystywane w ramach nauczania języków, pracy wychowawczej czy edukacji kulturowej. Dodatkowo

## Rodzice powinni zrobić wszystko, aby zapewnić dziecku wystarczającą ekspozycję na język, dodatkowe zachęty, z zachowaniem spójnych zasad językowych, a w niektórych przypadkach nawet zmiany języka używanego dotychczas w rodzinie.

opracowany został krótki przewodnik metodyczny, którego zadaniem jest opisywanie, jak wspierać rodziny wielojęzyczne w wysiłkach na rzecz zachowania języka ojczystego rodziców. Ponieważ przewodnik będzie dotyczył głównie współpracy z rodzicami, może on być wykorzystywany również przez przedstawicieli wszystkich instytucji, które współpracują z rodzinami imigracyjnymi.

Dla rodziców przewidziano zestaw informacyjny zawierający pytania analogiczne do tych, które zostały przygotowane dla nauczycieli. Zamiast wprowadzenia teoretycznego, na stronie internetowej został przygotowany praktyczny samouczek postępowania w wychowaniu dziecka wielojęzycznego. Jego forma zachęca rodziców do zapoznania się z zawartością, a dzięki przystępnej treści pozwala na samodzielną refleksję nad sposobem działania. Warto bowiem podkreślić, że samouczek nie prezentuje wytycznych, lecz pewne wskazówki oraz zależności pomiędzy wielojęzycznością a rozwojem dziecka. Podobnie jak w zestawie dla nauczycieli, rodzice mają do dyspozycji zestaw ćwiczeń, zabaw i aktywności, które mogą realizować wspólnie ze swoimi pociechami. Obok podstawowego zadania, czyli propozycji konkretnych działań, ten zestaw ma dwie dodatkowe funkcje. Po pierwsze – stanowi pewien rodzaj inspiracji dla rodziców, którzy mogą dowolnie modyfikować zaproponowane zabawy, dodawać do nich elementy właściwe dla swojego życia rodzinnego czy warunków kulturowych. Po drugie zaś – motywuje rodziców

do wspólnego spędzania czasu z dziećmi, co w sytuacji znacznie dzisiaj wydłużonego dnia pracy jest szczególnie istotne dla życia rodzinnego. Dla rodziców dodatkową motywacją do wychowywania dzieci w wielojęzyczności będzie kilka opisów rodzin, które z sukcesem wprowadziły takie metody edukacyjno-wychowawcze. Szeroką dostępność materiałów dla rodziców zapewni tłumaczenie w 17 językach – każdy z partnerów projektu, oprócz opracowania materiałów w swoim języku, dokonał wyboru języków najczęściej używanych w swoim kraju przez grupy imigrantów lub mniejszości narodowe, stąd w projekcie pojawiają się materiały w tak egzotycznym dla Europejczyków języku, jak urdu, ale również w językach hindi, ukraińskim czy wietnamskim.

Projekt zakładał przygotowanie wspomnianych materiałów po wykonaniu dwóch innych ważnych kroków. Pierwszym z nich było zbadanie potrzeb rodziców, co przeprowadzono na docelowej grupie ponad 150 rodzin wielojęzycznych. Badanie zostało przeprowadzone w pierwszej połowie 2013 r., a jego wyniki pozwoliły dobrać odpowiednio zarówno treści, jak i metody pracy z dziećmi, użyte w zestawie ćwiczeń. Drugim zaś – stworzenie bazy materiałów dostępnych do tej pory w Internecie. Przy sporządzaniu bazy dokonano kategoryzacji materiałów na 12 rodzajów, jak np.: projekty unijne, e-booki, narzędzia, fora, grupy społecznościowe itd. Należy podkreślić, że repozytorium było tworzone po wstępnym zaakceptowaniu materiałów przez grupę ekspertów.

Kolejnym etapem projektu był pilotaż, w trakcie którego zaprojektowane materiały były oddane zainteresowanym z prośbą o ich weryfikację. W zamyśle autorów udoskonalone materiały staną się inspiracją – zarówno dla pedagogów, jak i rodziców – do poszukiwań własnych rozwiązań i pomysłów na pracę z dziećmi.

### Bibliografia

- Baker, C. (2000) *A Parents' and Teachers' Guide to Bilingualism: How the Brain and Mind Develop in the First Five Years of Life*. New York: Buffalo.
- Whorf, B. L. (2002) *Język, myśl i rzeczywistość*. Warszawa: Wydawnictwo KR.

### dr Adam Krzysztof Gogacz

Absolwent filozofii na Uniwersytecie Łódzkim. Od wielu lat nauczyciel akademicki. Obecnie związany ze Społeczną Akademią Nauk w Łodzi. Uczestniczył w wielu projektach międzynarodowych jako ekspert w dziedzinie filozofii edukacji, edukacji włączającej i międzykulturowej.